

ӘОЖ 378.147.88; МҒТАР 14.35.09
<https://doi.org/10.47526/2024-2/2664-0686.65>Г.И. САЛГАРАЕВА¹, Р.А. НАБУОВА²¹Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің аға оқытушысы
(Қазақстан, Алматы қ.), e-mail: salgaraeva78@mail.ru²педагогика ғылымдарының кандидаты,Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің қауымдастырылған профессоры
(Қазақстан, Алматы қ.), e-mail: nabuova@mail.ru**БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ДАҒДЫСЫН
ДАМУДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ДАЯРЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Аңдатпа. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік дағдысын дамытуға болашақ педагогтарды кәсіби даярлау мәселесіне назар аударады. Авторлар жүргізген ғылыми-зерттеулері студенттердің шығармашылық, зияткерлік белсенділігін артуына ықпал етеді. Әдебиеттерге шолу жасау барысында әлеуметтік дағды мен даярлық ұғымдарының мәні анықталып, сондай-ақ әлеуметтік дағдыны дамытудың мәселесі нақтыланған. Студенттердің кәсіби даярлығын дамыту үдерісінің мотивациялық, танымдық, іс-әрекеттік, рефлексиялық компоненттерінің деңгейлері бойынша бағалау жүргізілген.

Эксперимент барысында арнайы курс ұйымдастырылып, онда теориялық, практикалық және әдістемелік тапсырмалармен қамтыла отырып, кешенді жұмыс жүзеге асырылған. Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік дағдысын дамытуда болашақ мұғалімдердің дайындығының көрсеткіштері мен деңгейлері айқындалып, эксперименттік жұмыстың нәтижелері ұсынылған. Студенттер оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуға бағытталған технологияларды және берілген ақпараттарды игеріп, оны практика барысында сәтті іске асыруда айтарлықтай өзгеріске қол жеткізеді.

Нәтижелерді талдауда болашақ педагогтардың өз мамандығына, кәсіби іс-әрекетіне деген қызығушылықтары артқаны, шығармашылық ойлауы мен танымдық қабілеттерінің едәуір жақсарғаны байқалады. Алынған нәтижелер студенттерді даярлау барысында қолданылған әдістер және ұйымдастырылған жұмыстардың тиімділігін көрсетеді. Сәйкесінше, «Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік дағдысын дамыту әдістемесін» оқу жоспарына пән ретінде енгізуді қажет деп санайды.

Кілт сөздер: даярлық, әлеуметтік дағды, әлеуметтену, бастауыш сынып, білім беру, кәсіби іс-әрекет.

***Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:**

Салгараева Г.И., Набуова Р.А. Бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік дағдысын дамытуда студенттердің даярлығын қалыптастыру // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2024. – №2 (132). – Б. 321–335. <https://doi.org/10.47526/2024-2/2664-0686.65>

***Cite us correctly:**

Salgaraeva G.I., Nabuova R.A. Bastauysh synyp oqushylarynyn aleumettik dagdysyn damytuda studentterdin daiarlygyn qalyptastyru [Formation of Students' Readiness to Develop the Social Skills of Younger Students] // Iasaui universitetinin habarshysy. – 2024. – №2 (132). – B. 321–335. <https://doi.org/10.47526/2024-2/2664-0686.65>

Мақаланың редакцияға түскен күні 03.04.2024 / қабылданған күні 30.05.2024

G.I. Salgarayeva¹, R.A. Nabuova²*¹Senior Lecturer of the Kazakh National Women's Teacher Training University (Kazakhstan, Almaty), e-mail: salgaraeva78@mail.ru**²Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Kazakh National Women's Teacher Training University (Kazakhstan, Almaty), e-mail: nabuova@mail.ru***Formation of Students' Readiness to Develop the Social Skills of Younger Students**

Abstract. The article is devoted to the problem of professional training of future teachers in the development of social skills of primary school students. The scientific research conducted by the authors contributes to the increase of creative and intellectual activity of students. The review of the literature defines the essence of the concepts of “social skills” and “training”, as well as clarifies the problem of developing social skills. The assessment of the levels of motivational, cognitive, activity, and reflexive components of the process of developing students' professional training has been carried out.

During the experiment, a special course was organized, within the framework of which complex work was carried out, including theoretical, practical and methodological tasks. The indicators and levels of preparedness of future teachers for the development of social skills of primary school students are determined, and the results of experimental work are presented. Students master the technologies and information provided aimed at developing students' social skills and achieve significant changes with their successful implementation during practice.

When analyzing the results, it was noted that future teachers had increased interest in their profession, professional activity, and significantly improved creative thinking and cognitive abilities. The results show the effectiveness of methods and organized work in the process of teaching students. Accordingly, the authors consider it necessary to include the subject “Methods of developing social skills of primary school students” in the curriculum.

Keywords: training, social skills, socialization, primary school, education, professional activity.

Г.И. Салгараева¹, Р.А. Набуова²*¹старший преподаватель Казахского национального женского педагогического университета (Казахстан, г. Алматы), e-mail: salgaraeva78@mail.ru**²кандидат педагогических наук, ассоциированный профессор Казахского национального женского педагогического университета (Казахстан, г. Алматы), e-mail: nabuova@mail.ru***Формирование готовности студентов к развитию социальных навыков младших школьников**

Аннотация. Статья посвящена проблеме профессиональной подготовки будущих учителей по развитию социальных навыков учащихся начальных классов. Научные исследования, проводимые авторами, способствуют повышению творческой и интеллектуальной активности студентов. В ходе обзора литературы определены суть понятий «социальные навыки» и «подготовка», а также уточнена проблема развития социальных навыков. Проведена оценка уровней мотивационного, познавательного, деятельностного, рефлексивного компонентов процесса развития профессиональной подготовки студентов.

В ходе эксперимента был организован специальный курс, в рамках которого выполнялась комплексная работа, включающая теоретические, практические и методические задачи. Определены показатели и уровни подготовленности будущих учителей по развитию социальных навыков учащихся начальных классов, а также представлены результаты экспериментальной работы. Студенты осваивают технологии и предоставленные

информации, направленные на развитие социальных навыков студентов и достигают значительных изменений при их успешной реализации в ходе практики.

При анализе результатов отмечены, что у будущих учителей повысился интерес к своей профессии, профессиональной деятельности, значительно улучшилось творческое мышление и познавательные способности. Результаты показывают эффективность методов и организованной работы в процессе обучения студентов. Соответственно, авторы считают необходимым включить в учебную программу предмет «Методика развития социальных навыков учащихся начальных классов».

Ключевые слова: подготовка, социальные навыки, социализация, начальный класс, образование, профессиональная деятельность.

Кіріспе

Тез өзгертін қазіргі әлемде, сондай-ақ ХХІ ғ. еліміздің алға қойған міндеттерін жүзеге асыруға белсене қатысатын, заманның ағымымен ілесе жүретін жаңа буын мұғалімін даярлау мәселесі қызу талқылануда.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында Білім беру жүйесінің негізгі міндеттері кадрларды даярлауда кәсіби қызметтерді жүргізуге деген дағдылар мен құзыреттерді алуға бағытталған жоғары білім беру процесінің сапалылығы мен үздіксіздігі болып табылатындығы айтылады [1].

Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің қолданыстағы бағдарламаларының мазмұны мектеп бағдарламаларына енгізілген өзгерістерді қолдағанымен толық көлемде есепке ала бермейді, ал бұл өз кезегінде педагог-мұғалімдерді даярлау сапасына теріс әсер етеді.

Бастауыш білім берудегі болашақ педагог-бакалаврларын даярлау бағдарламасы қазіргі заманғы талаптарға сай белсенді, көшбасшы, әлеуметтік жауапкершілігі мен кәсіби құзіреттілігі бар маман даярлау мақсаты бойынша бағдарламаның құзіреттіліктер салалары мен білім беру бағдарламасының оқыту нәтижелері аясында бірқатар сипаттама берген: бастауыш білім берудің мазмұнының теориялық мәселелерін білу, оқушылардың мектептегі ортасы мен оқу іс-әрекетіне бейімделіп, табысты әлеуметтену, мониторинг жасай алу, сонымен қатар педагогикалық процесте коммуникативтік, рефлексивті, танымдық дағдыларын дамытуда сабақтарды тиімді ұйымдастырып, оны іс жүзінде жүзеге асыру және өзінің кәсіби іс-әрекеті мен баланың әрекетінің нәтижесін алдын-ала болжамдай алу мен көре білу [2]. Бұндағы айтылған талаптардан біз бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік дағдысын дамытудың қажеттілігін қолдайтынын анық көре аламыз. Сондықтан болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін оқушыларға білім беруде өзгермелі заманымызға сай олардың әлеуметтік дағдысын дамытуда әдістемелік тұрғыдан даярлап, сабақты соған сай жоспарлай алуын және оқушылардың білім беру кеңістігіндегі әлеуметтік ортасын құрып, оның оқыту субъектілерінің қызметін жүйелі түрде ұйымдастыруға машықтандыру біздің зерттеуіміздің өзекті мәселесі болып табылады.

Зерттеу әдістері

Зерттеу әдісінде теориялық, эмпирикалық әдістер қолданылды. Теориялық зерттеуде зерттеу аясына сай ғалымдардың жазған еңбектеріне, жариялаған ғылыми мақалаларына талдау жасалынды. Нәтижесінде әлеуметтік дағды, әлеуметтік дағдыны дамыту, даярлық ұғымдары туралы анықтамаларға толығырақ түсінік берілді. Мақаланың теориялық аспектісін талдауды негізге ала отырып эксперимент жүргізілді.

Эксперимент барысында білім алушылардың даярлық деңгейін анықтау үшін сауалнама жүргізілді. Ондағы алынған мәліметтерді ескере отырып, болашақ мамандарға тақырыпқа бағдарланған теориялық білім мен практикалық тапсырмалар құрастырылды.

Аналитикалық әдістер арқылы эксперименттің бастапқы нәтижесі мен эксперименттен кейінгі нәтижелерге талдау жүргізілді. Статистикалық әдістермен салыстыру жұмысы жүзеге асырылды.

Талдау мен нәтижелер

Оқушылардың әлеуметтік дағдыларын зерттеудің қажеттілігі, ең алдымен, олардың қойылған талаптарға бағынбай, агрессивтілік пен эгоцентризм басымдығын көрсететін, топтағы тұлғааралық кикілжіндерді өздігінен шеше алмайтын оқушылармен практикалық жұмыс жүргізудің проблемалық жетілген мәселелерімен негізделеді. Әлеуметтік дағдының дамуы адамның қоғамда табысты бейімделуі және өзін-өзі жүзеге асыру үшін басқа адамдармен тиімді өзара әрекеттестігі мәселелері қарастырылады. Сондықтан болашақ бастаушы сынып мұғалімін оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуға даярлау ғылыми әдебиеттерді талдау мен теориялық негіздерді зерделеуден бастау алып, кәсіби даярлықтың басты аспектілерді анықтау маңызды болып отыр.

Әлеуметтік дағды және даярлық ұғымдарының мағынасын анықтау мақсатында бірқатар ғалымдардың ой-пікірлеріне тоқталайық. Ғылыми әдебиеттерді талдау барысында әлеуметтік дағды ұғымының мәні туралы қазіргі таңда әртүрлі ғылыми бағыттардың өкілдері философиялық, педагогикалық, психологиялық, әдістемелік және басқа да аспектілердің өз тұрғыларынан белсенді зерттеулерінен көруге болады.

Э. Гидденстің анықтамасында әлеуметтік дағдылар – бұл күнделікті әлеуметтік өзара әрекеттесуде көрініс табатын вербальды және вербальды емес мінез-құлық дей келе, ғалым келесідей дағдыларды ажыратып көрсетеді: өзіндік эмоционалды күйін және сезімдерін дұрыс көрсету білігі; ересектермен және құрдастарымен өзара әрекеттесу; жағдайға байланысты өзіндік эмоцияларын реттеу [3].

Сондай-ақ әлеуметтік дағды жеке тұлғаның әлеуметтік құзыреттілігі мәселесімен тығыз байланыстылығын айта келе, Ю.М. Жуков [43], Ю.Н. Емельянов, Е.В. Коблянская, А.Ю. Кожаспиров, А.А. Кидран, А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский, Н.А. Лупанова, Е.Н. Ремнева сияқты ғалымдар әлеуметтік құзыреттіліктің мәнін қарастырды және сондай-ақ басқа зерттеушілер оны адамның әлеуметтік өмірінің әртүрлі салаларындағы (Р.А. Зобов, В.Н. Келасьев, В.Н. Куницына, К.Р. Рубин) білім, білік, дағдылар, мінез-құлық тәсілдері (модельдер, үлгілер, сценарийлер) ретінде анықтайды.

Әлеуметтік дағдылар әлеуметтенудің әртүрлі теорияларында әлеуметтік рөлдер (Ф.М. Грешем және С.Н. Эллиот, Э. Дюркгейм, И.С. Кон, Дж. Мид, Д.Б. Шугарман), әлеуметтік жағдайлар (J. Lavoie, S. Yachison, A. Crossman және V. Talwar), әлеуметтік өзара әрекеттестік (А.В. Мудрик, Н.Ф. Голованова) сияқты ұғымдар аясында қарастырылады.

Әлеуметтік дағды ұғымы туралы түсінікті ең алғаш өз зерттеуінде В. Слот адам өзінің өмір сүру жолында игеріп, оны қоғамда өмір сүруге пайдаланатын әлеуметтік әрекеттестік әдіс-тәсілдерінің жиынтығы деген анықтама береді. Сонымен қатар философиялық, социологиялық, орысша-қазақша түсіндірме сөздіктерде және ғалымдардың еңбектерінде өз тараптарынан анықтама берген. Аталған сөздіктер мен ғалымдардың еңбектерін талдай келе, жалпы әлеуметтік дағды қоғамда адамның табысты болуы үшін өмір жолында меңгерген іс-әрекеті, қабілеті және әлеуметтік тәсілдер жиынтығы деп айтуға болады. Әлеуметтік дағдыны қалыптастыру және оны әрі қарай дамытудың ең қолайлы кезеңі бастаушы сынып жасы болып табылады. Себебі, бастаушы мектепте жүргізілетін жұмыстар өсіп келе жатқан тұлғаның табысты әлеуметтенуіне, оқу процесін сәтті игеруге, әлем мен өзіне деген қарым-қатынасының қалыптасуы арқылы қоғамға кіруіне және басқа да тұлғалық дамуға оң әсер беретін дағдыларды дамытуға үлкен мүмкіндік береді. Сондықтан оның маңыздылығы жөнінде зерттеген бірқатар ғалымдардың еңбектерін талдап өтейік.

Л.С. Выготский өз зерттеуінде «тұлға кез-келген жас кезеңінде ортада белсенді бола алады және өзі арқылы белсенділікті көрсетеді», «нақты жас кезеңдерде динамикалық өзгерістердің болуы дамудың әлеуметтік жағдайымен байланысты» деген тұжырымдар береді [4]. Бұдан біз дамудың әлеуметтік жағдайы тұлғаның даму траекториясын негіздейтінін, оның барысында бала бойында тұлғаның жаңа қасиеттері қалыптасатынын байқаймыз.

В. Абраменкова және М.В. Осорина сияқты зерттеушілер әлеуметтік дағдыларды дамытуда дәстүрлі ойын іс-әрекеті әлеуметтік дағдыларды қалыптастырудың негізгі құралдары ретінде болатынын ескере отырып, оны балалардың субмәдениеті тұрғысында қарастырады [5].

Ал Е.П. Белинская мен О.А. Тихомандрицкая баланың әлеуметтік-бағдарланған дағдыларын қалыптастыруға мәдениеттің көптүрлілігі де әсер ететіндігін айтады. Қазіргі мәдениеттің әртүрлі типтері өзара тығыз байланысты, мұндай байланыстың шекараларында әртүрлі мәдени стереотиптерді таратушылардың тұлғааралық өзара әрекеттесуі жүзеге асады. Дәл осы жалпы мәдени әлеуметтік-бағдарланған стереотиптер баланың жеке-дара өмірлік траекториясын құрастыруда аса маңызды болады [6].

Ф.М. Грешам мен С.Н. Эллиотт әлеуметтік дағдыларды субъектінің белгілі бір әлеуметтік рөлді орындай алу қабілеттілігін қамтамасыз ететін білім мен дағдылардың жиынтығы дейді. «Рөл – бұл функция, берілген рөлді атқаратын әрбір адамнан күтілетін нормативті бекітілген мінез-құлық тәсілі [7].

J. Lavoie, S. Yachison, A. Crossman және V. Talwar адамдардың қоғамдағы өзара әрекеттесу тәсілі әлеуметтік жағдайға байланысты деп тұжырымдайды. Сонымен қатар, әдеттегі шеңберден тыс өзара әрекеттесу жаңа, типтік емес әлеуметтік жағдайларды тудыруы мүмкін. Әлеуметтік дағдылар туралы айтатын болсақ, J. Lavoie, S. Yachison, A. Crossman және V. Talwar оларды адамның әлеуметтік жағдайлармен күресу қабілеті ретінде сипаттайды, атап айтқанда типтік әлеуметтік жағдайларда (басқа субъектілермен өзара әрекеттесу процестерінде) табысты болу, сондай-ақ жаңа жағдайларды өз бетінше құру және сол арқылы жетістікке жету деп санайды [8].

Г.В. Белокурованың зерттеуінде әлеуметтік дағдылар «белгілі бір әлеуметтік рөлді орындау үшін қажетті алынған білім мен дағдылардың жиынтығымен қамтамасыз етілген іс-әрекеттерді орындаудағы субъектінің игерген тәсілдері» ретінде анықталады [9, 11-б.].

Осылайша, әлеуметтенудің әртүрлі тұжырымдамаларындағы ең маңыздылардың бірі ретінде әлеуметтік рөл ұғымына сүйене отырып, зерттеушілер әлеуметтік дағдыларды әлеуметтік рөлдерді орындау үшін қажетті және адам өмірі барысында алған білім мен дағдылардың жиынтығы ретінде анықтайды.

Білім беру процесінде оқушылар тек білім мөлшерін (оқуды, жазуды және санауды) игеріп қана қоймай, сонымен қатар мінез-құлықты (өзінің және басқалардың мінез-құлқын) норма талаптарына сәйкес бағалау, өзара әрекеттесу тәсілдері туралы білімдерін, мәселелерді шешу үшін ақпаратты талдау және қолдану, басқа адамдармен жемісті ынтымақтастық жасау, бірлескен іс-шараларға тиімді қатысу, өзіндік оқу әрекеттеріне мақсат қойып, жоспарлау және бағалау дағдыларын игеруі керек. Сонымен бірге, бұқаралық практикада білім беру процесінде оқушылардың әлеуметтік дағдыларын мақсатты қалыптастыру тетіктерінің қарастырудың маңыздылығы арта түсті [10; 11].

Әлеуметтік дағды бастауыш сынып оқушысының әлеуметтенуінің нәтижесі екендігіне назар аударайық. Ол оқушының өзінің әлеуетін жүзеге асыруға ұмтылдыратын іс-әрекет. Мұндайға жету үшін денсаулық, сапалы білім, тиімді ұйымдастырылған сабақ, мінез-құлық дағдылары қажет. Сондықтан, жоғарыда аталған жұмыстар болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін даярлау мазмұнының өзекті мәселелерін талдауға негіз болды.

С.И. Ожегов пен Н.Ю. Шведовалардың түсіндірме сөздігінде дайындықтың келесі анықтамасы берілген: «1. Бір нәрсе жасауға келісім. 2. Белгілі бір нәрсе үшін барлығы жасалған, бәріне дайын болу жағдайы» [12].

Ал Г.М. Кожаспирова, А.Ю. Кожаспиров [13] және т.б. ғалымдар дайындықты адамның болашақ іс-әрекетке ішкі бағыты ретінде қарастырады. Педагогикалық қызметке даярлығы - бұл кәсіби-педагогикалық білім беру стандарттарын меңгеруді қамтитын мұғалімнің кәсіби шеберлік деңгейі [14].

А.И. Мищенконың даярлық ұғымына ұсынған анықтамасы: «мұғалімнің кәсіби даярлығы – сананың сапалық сипаттамаларын, ойлау стилін, азаматтық және кәсіби ұстанымдарын көрсететін, соған сай бағыттылығын шоғырландыратын тұлғаның тұтас күйі. Оның құрамдас бөліктері білім, практикалық дағдылар мен шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі болып табылады [15].

В.А. Слостенин педагогикалық еңбекке даярлықты кәсіби функциялардың сәтті орындалуын қамтамасыз ететін жеке қасиеттердің жиынтығы ретінде қарастырады [16].

А.П. Сманцер: «кез-келген іс-әрекет тиісті дайындықты қажет етеді. Белгілі бір іс-әрекетке дайындықтың бастапқы деңгейін білу орындаушы үшін де, оның жетекшісі үшін де маңызды [17]. Сондықтан, кейбір студенттер ұсынылған материалды түсінуі мүмкін, бірақ оны игеруге ұмтылмайды, өйткені оларда қажетті оқу мотивациясы жоқ, белгілі бір оқу материалын зерттеу мақсаттары жоқ, ал басқаларының саналы мақсаттарға ие, бірақ бастапқы дайындық деңгейі жеткіліксіз. Бұндай жағдайда мұғалім студенттердің толыққанды оқу-танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру үшін қажетті құралдарды табу маңызды.

Сонымен қатар даярлық күзіреттілік ұғымымен қатар жүреді. Болашақ мұғалімді кәсіби даярлауда белгілі бір игеруі қажет күзіреттіліктермен байланыстырылады.

А.М. Шакирова мен Т. Курттың ғылыми зерттеулерінде білім беру бағдарламаларына талдау жасау барысында, жүйелі және өзара байланыстылықты қамтамасыз ете отырып, білім беруді меңгеруге тиіс кәсіби күзіреттіліктер туралы жан-жақты түсінік берген. Бұл студенттердің оқу үдерісіне тікелей қызығушылығына, мақсаттары мен оның кәсіби ұмтылысына сай бейімделуге мүмкіндік береді [18].

Осылайша, педагогика ғылымында даярлық ұғымы педагогикалық тұрғыдан ойлай, жобалай, ұйымдастыра алу және іс жүзінде әрекет ете алу қабілетін қамтитын күрделі жеке тұлғалық білім беру ретінде түсіндіріледі.

Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің оқушылардың әлеуметтік дағдылар жүйесін дамыту туралы түсінігін қалыптастыруда төмендегідей маңызды аспектілерді ескеруі қажет:

- когнитивті аспект (мұнда оқушылардың өзара іс-әрекет тәсілдеріне, мінез-құлық нормалары мен құндылықты бағдарлар туралы біліміне баса назар аударылады);

- эмоционалды-әрекеттік аспект (эмоционалды жағдай деңгейінде тиімді өзара іс-әрекетті құруға бағдарлану мен өзіндік іс-әрекеттерін, қылықтары мен себептерін жалпыадамзаттық құндылықтармен байланыстыра отыра талдай алу);

- рефлексивті-бағалау аспектi (белгілі бір білім негізінде саналы адекватты шешім қабылдауға деген баланың қабілеттілігі мен дайындығы және маңызды бағдарланудың негізі);

- мінез-құлықтық аспектi (жаңа жағдайға шеберлікпен ауыса алу);

Мемлекеттік жалпыға міндетті бастауыш білім беру стандартының ережелерін ескере отырып, болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін бастауыш білім беру сатысында оқушылардың әлеуметтік дағдысын жүзеге асыру мәселесінің осындай маңызды аспектілерін білуі керек.

Жоғарыда ғылыми еңбектерді талдай келе, аталған барлық қасиеттерді болашақ мұғалімдердің кәсіби іс-әрекетке даярлығын бағалау кезінде қарастырып және оны ескеруіміз қажет деп санаймыз.

Студенттерде оқушылардың әлеуметтік дағдысын жүзеге асыруға даярлығының қалыптасу деңгейін анықтауға мүмкіндік беретін құрал ретінде педагогикалық диагностика қолданылады. Зерттеу нысаны ретінде біз ҚазҰлтҚызПУ 2022/2023 оқу жылының «Бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасының 3 және 4-курс студенттері (46 адам) таңдалды. Диагностика мақсатты түрде үшінші курс студенттеріне жүргізіледі, сондай-ақ төртінші курста көптеген әдістемелік пәндерді, оқыту әдістемесін өтетіндіктен 4-курс студенттері бақылау тобы ретінде алынды.

Эксперимент бір семестр аясында жүзеге асырылды, бұл бізге болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуға даярлығының нақты деңгейі туралы қорытынды жасауға, сондай-ақ осы процестің динамикасын бақылауға мүмкіндік берді.

Мұндағы біздің мақсатымыз болашақ мұғалімдердің бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік дағдысын дамыту проблемасына даярлық деңгейін анықтау, студенттер бұл мәселелерді біле ме, жоқ па, студенттер бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік дағдысын дамытуды жүзеге асыруға бағыттылығының, сондай-ақ мамандардың кәсіби қасиеттері мен құзыреттіліктерінің мәні туралы түсініктерінің мазмұнын анықтау болды.

Өз зерттеуімізде Л.М. Репетаның құзіреттіліктің қалыптасу деңгейін анықтауға пайдаланған әдістемесін қолдандық. Ол құзіреттіліктің қалыптасу деңгейін төртке бөліп қарастырған: сыни, базалық, ілгері және шығармашылық. Бұл деңгейлерді біз экспериментімізде пайдалануды жөн көрдік, себебі, құзыреттілік ұғымы көптеген авторлардың еңбектерінде кәсіби даярлық ұғымымен теңестіріледі.

Сыни деңгей (СД) – жаңадан алынған ақпаратты әрі қарай өз іс-әрекетінде мақсатты түрде қолдана алу қабілетінің болмауы; өздігінен танымға деген психологиялық даярлығының әлсіздігі, еліктеу (имитациялық немесе репродуктивті) түріндегі іс-әрекеті байқалады.

Базалық деңгей (БД) – барлық білім алушылар үшін міндетті. Базалық деңгейді қалыптастыру критерийлеріне мыналар жатады: жаңа ақпаратты қабылдауға дайын болу, оқытушының ұсынған мақсаты дайын іс-әрекетті қолдану, іс-әрекетті мұғаліммен бірлесе жоспарлау, тек оқулықтағы ақпаратты пайдалану, өзіндік болжам жасай алмау, ұсынылған үлгі, жоспар бойынша ғана жүру, жұмыстың нәтижесін рефлексия түрінде емес, баяндама тұрғысында ұсыну.

Ілгері деңгей (ІД) – өз мамандығы бойынша ілгері (озық) құзіреттілікті меңгерген: оқытушы немесе басқалардың көмегімен мақсатты тұжырымдай білу, қажетті ақпараттарды тауып, оны талдай алу; қатарластарымен бірлесе отырып іс-әрекетті жоспарлай алу, білімін қолдану, оқытушының ұсынған оқулығынан немесе басқа да дереккөздерден алған білімдерін өз жұмыстарында пайдалана білу; оқытушымен бірлесе жасалған жоспарға сәйкес зерттеуді орындауда болжамдарды ұсына алу және негіздей білу; оқытушымен бірлесіп әзірленген жұмыстардың нәтижелерін баяндама түрінде ұсыну; оқытушының көмегімен рефлексия жасай алу.

Шығармашылық деңгей (ШД) – ақпаратты өз бетінше іздеу, оған интерпретация жасап, жаңа пәндік мазмұндармен байланыстыру; мақсат құру, зерттеу іс-әрекетін өздігінен немесе басқалармен бірлесе отырып жоспарлау; оқу бағдарламаларынан тыс әртүрлі дереккөздерден алған білімдерін қолдану; өздігінен болжам жасай алу; тәжірибені өздігінен жоспарлау; жұмыс нәтижелерінің ұсынымдарын баяндама түрінде және бағалау түрінде ұсыну; рефлексияны өздігінен жүзеге асыру.

Эксперимент барысында болашақ мұғалімдердің даярлық деңгейлері зерттеу қызметінің компоненттеріне негізделген. Бұл болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуға қаншалықты деңгейде даяр екендігін өлшеуге мүмкіндік береді. Мотивациялық компонент білім алушылардың оқу процесіндегі оқу мотивтерін ескереді. Танымдық компонент студенттерді оқытудың теориялық жағын көрсетеді. Іс-әрекеттік компонент алған білімдерінің практикада қолдану жағын анықтаса, рефлексивтік компонент өз іс-әрекетін бақылау, бағалау және өзін-өзі жүзеге асырумен анықталады.

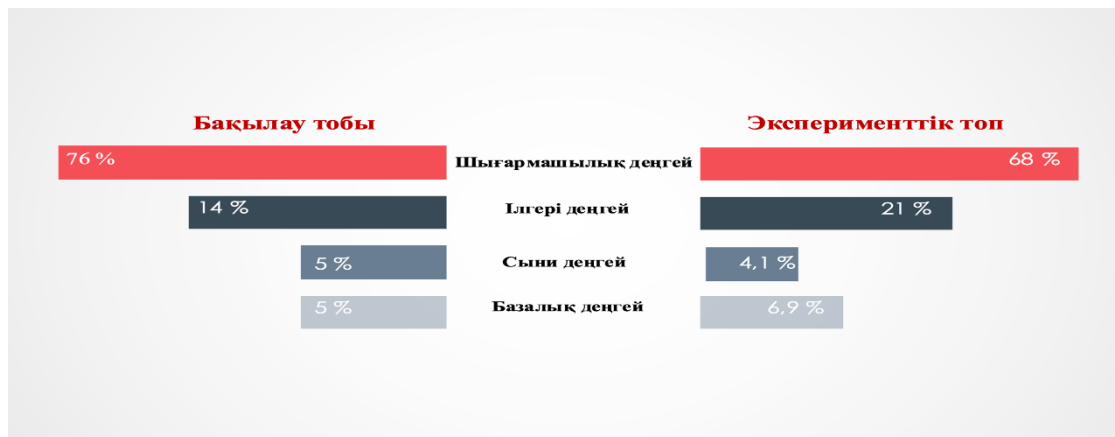
Әдебиеттерге талдау жасай келе, болашақ бастауыш сынып мұғалімінің оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуға дарлық деңгейінің сипаттамалары 1-кестеде көрсетілген.

1-кесте – Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуға даярлығы деңгейінің сипаттамасы

Деңгей	Компонент	Сипаттамасы
Бастапқы	Мотивациялық	Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің сыртқы мотивтері бойынша педагог қызметіне деген қысқа мерзімді қызығушылығы бар
	Танымдық	Әлеуметтік дағды туралы теориялық білім аз және материалды толыққанды меңгермеген
	Іс-әрекеттік	Білімді игеруде ақпараттарды іздеу және өңдеу дағдыларын ішінара игерумен сипатталады
	Рефлексивтік	Болашақ педагог ретінде алдағы іс-әрекетінің нәтижелерін болжай алуы төмен
Орта	Мотивациялық	Болашақ мамандығына деген жеке көзқарастар мен құндылық бағдарлары тұрақты. Болашақ педагог ретінде оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытудың қажеттілігін саналы түрде түсінеді
	Танымдық	Әлеуметтік дағды туралы жалпы түсінік бар
	Іс-әрекеттік	Білімді игеруде ақпараттарды іздеу және өңдеу дағдылары қалыптасқан
	Рефлексивтік	Оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуда өз іс-әрекетін бақылап, болжамдайды
Жоғары	Мотивациялық	Өзінің мамандығына деген жоғары ішкі қажеттілігі басым. Оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуға деген айқын ұмтылысы бар
	Танымдық	Болашақ бастауыш сынып мұғалімінің әлеуметтік дағды туралы теориялық білімі бар және оны оқушылардың бойында дамытудың ықтимал сенімді тәсілдерін біледі
	Іс-әрекеттік	Білімді игеруде ақпараттарды іздеу, өңдеу және оны практикада қолдану дағдыларын меңгерген. Оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуда тиімді шешім қабылдай алады
	Рефлексивтік	Болашақ педагог ретінде оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытудың нәтижелерін болжамдайды, өз іс-әрекетін бақылай және бағалай алады. Өз іс-әрекетін жетілдіруге ұмтылады

Мотивациялық, танымдық, іс-әрекеттік, рефлексивтік компоненттердің болашақ бастауыш сынып мұғалімдерін оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуға даярлаудың бастапқы деңгейі сауалнама арқылы анықталды.

Сауалнаманың нәтижесінде білім алушылардың болашақ мамандыққа деген ынтасын, оқушылармен жұмыс жасауға қызығушылық танытады деген қорытынды жасалды (бақылау тобы 76%, эксперимент тобы 68%). Бұл мәліметтер толығырақ төмендегі 1-суретте көрсетілген.

1-сурет – Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің мотивациялық компонентінің даму деңгейі

Сауалнама бойынша екі топтың да білімді игеруге қызығушылық танытатындығын, олардың әлеуметтік дағды туралы ақпараттарының аз болғанына қарамастан, ол туралы білімдерін кеңейткісі келетіндігінен байқалды. Алған білімдері мен қабілеттерін болашақта жұмысқа орналасқанда іске асырғысы келеді. Бұл өз кезегінде жетістікке жетуге көмектеседі. Білім алушылардың жаңаны тануға деген қызығушылығы мен табысқа жету ниеті бізге болашақ бастауыш мұғалімін оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуға даярлау процесіне көмектеседі.

Білім алушылардың жауаптарын талдай келе, олардың өзін-өзі жетілдіруге, өзін-өзі дамытуға деген ұмтылысының бар екендігі көрінді. Алайда, танымдық компонент бойынша берілген жауаптарға назар аударсақ, көптеген білім алушылар оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуды қалай жүргізу керектігін, неден бастайтынын, ол қандай қызметтерді қамтитынын, қандай әдістерді пайдалану керектігін білмеді. Студенттердің танымдық даму деңгейінің төмен екенін көреміз. Бұл мәліметтердің көрсеткіші төмендегі 2-суретте бейнеленген.

2-сурет – Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің танымдық компонентінің даму деңгейі

Сауалнама негізінде білім алушылар оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамыту мәселесін шығармашылық тұрғыда шешімін табуда қиналатындығы көрінді. Сонымен қатар, ақпараттарды іздеуде, оны практикада қолдануда ықтимал сенімді тәсілдерді білмейтіндігін байқадық, себебі, олар көбіне интернет-ресурстарға жүгінеді. Ал бұл сәйкесінше көп жағдайда нәтижелі бола бермейді.

3-суретте көрсетілген нәтижелер білім алушылардың даярлық деңгейінің іс-әрекеттік компонентін дамыту сыни деңгейді көрсетеді. Білім алушылардың тәжірибе барысында келесі кемшіліктерді көрсетті:

- алған ақпаратты өңдеуде ең маңыздысын бөліп көрсетуде қиналады;
- игерген білімін практикада қолдануы төмен;
- дәрістен алған білімін басқа дереккөздерімен салыстырып, талдауға сирек түседі;
- берілген материалды өз сөзімен жеткізбей, жатқа айту қалыптасқан.

3-сурет – Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің іс-әрекеттік компонентінің даму деңгейі

Іс-әрекеттік компонентте сыни деңгейінің басым болуы, студенттердің практика барысында интернеттегі дайын материалдарды өндемей пайдаланатындығы, оқу бағдарламаларымен таныс болғанымен, іс-жүзінде сирек пайдаланатындығы анықталды. Мұндай нәтижеден соң сәйкесінше, 4-суретте де төмен деңгей көрсететіндігін байқаймыз.

4-сурет – Болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің рефлексивті компонентінің даму деңгейі

4-суретте рефлексивті компонентінің даму деңгейі бойынша алынған мәліметтерде білім алушылар алдағы іс-әрекетінің нәтижелерін болжай алуы төмен. Сондықтан өз іс-әрекетін бақылауда және бағалауда қиналады.

Алынған мәліметтерді талдай келе, студенттердің көпшілігінде білім беру үдерісінде әлеуметтік дағды туралы түсініктері аз, баланың жеке басын дамытуда оны жүзеге асырудың қалай болатынын білмейтіні анықталды. Білім алушылар өз мамандығына және оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуға қызығушылық танытқанымен, оны іс жүзінде жүзеге асыру дағдылары қалыптаспаған.

Осылайша, біз бастауыш сыныпта оқушыларда әлеуметтік дағдыны дамытудың маңыздылығын түсінгенімен, студенттерде ол туралы теориялық білімдері мен әдістемелік біліктерінің жетіспейтіндігі анықталды.

Қалыптастырушы эксперименттік кезеңде білім алушыларды оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуға даярлауға бағытталған арнайы бағдарлама құрылды. Арнайы бағдарламалар аясында эксперименттік топтың білім алушыларына «Әлеуметтік дағдыны дамыту әдістемесі» тақырыбында теориялық аспектілері бойынша курс жүргізілді. Курс мазмұнында әлеуметтік дағды ұғымы, бастауыш сыныпта әлеуметтік дағдыны дамытудың рөлі, маңызы, аспектілері, әлеуметтік дағдыны дамыту жұмыстарын ұйымдастыру сынды тақырыптары қамтылды. Сондай-ақ теориялық аспектілермен қатар білім алушыларға практикалық, студенттің өзіндік жұмыс тапсырмалар жүйесі де құрылды.

Теориялық аспектіде алған білімдерін тексеру мақсатында пікірталас, дөңгелек үстел, ашық алаң, ыстық орындық және т.б. әдістер пайдаланылды. Сын тұрғысынан ойлауға бағытталған практикалық тапсырмалардың берілу нұсқасын ұсынайық.

1-ші тапсырмаға әлеуметтік дағды, Soft skills (жұмсақ дағдылар) және Hard skills (қатты дағдылар) ерекшелігін «Төрт сөйлем» әдісі арқылы орындау ұсынылды, ол 2-ші кестеде көрсетілген.

2-кесте - «Төрт сөйлем» әдісі

Оқу мақсаты	Пікір	Дәлел	Мысал	Қорытынды
Әлеуметтік дағды				
Soft skills (жұмсақ дағдылар)				
Hard skills (қатты дағдылар)				
Өзіндік ой-тұжырым				

Берілген тапсырма бойынша әлеуметтік дағды ұғымының басқа дағды ұғымдарынан айырмашылығын, ұқсастығын айқындап, дәлелді тұстарымен мысал келтірді, тапсырманы орындау барысында студенттердің дәрістегі материалдан басқа қосымша дереккөздерді пайдаланып жаңа мәліметтер оқып ізденгендігі байқалды.

2-ші тапсырмаға әлеуметтік дағдыны дамыту бойынша «Ойлан, құрастыр» әдісі бойынша 3-кестеде жаттығулар құрастыру және күзиреттіліктерін айқындау берілді.

3-кесте - «Ойлан, құрастыр» әдісі

Әлеуметтік дағды	Әлеуметтік дағдыны дамыту жаттығуын құрастыру	Оқушыда қалыптасатын күзиреттіліктер
Өзін ұстау мәдениеті дағдылары		
Ересектермен және құрдастарымен өзара іс-әрекет		
Адамгершілік нормалар		

2-ші тапсырмада ұсынылған әлеуметтік дағдылардың дамуына жаттығулар құрастыру ұсынылды. Бұл жаттығуды құрастыру барысында студенттер сынып пен мұғалімнің бірлескен іс-әрекетке бағытталған жағдаяттық ойындар, жас ерекшеліктеріне сай ұйымдастырылған тренингтер, метафоралық әдіс арқылы әңгіме құрастыру және т.б. тапсырмаларды құрастырып, соған сай оқушыларда қалыптасатын коммуникативтік, ақпараттық, жалпы-мәдени, оқу-танымдық және т.б. құзіреттіліктерді анықтады.

Осындай перспективалық бағыт ретінде ұсынылған бағдарламаның негізінде шығармашылық, әдістемелік түрлі тапсырмалар ұсынылды. Студенттерге нормативті құжаттарды, бастауыш білім беру бағдарламалары мен үлгілік оқу бағдарламаларын «INSERT», «Қос жазба күнделігі» әдістері арқылы талдау жасау ұсынылды. Студенттер ондағы зерттелетін әлеуметтік дағдыны дамыту мәселесіне бағытталған тақырыптар тізбегіне, мақсаттары мен мазмұнына, әдістемелік мәніне талдау жасады.

Сонымен қатар, материалды меңгеру үдерісін өздігінен дербес ұйымдастыру үшін кейс әдісін қолдану арқылы проблемалық-жағдаяттық оқу ұсынылды. Кейс әдісінің артықшылығы теория мен практиканы үйлесімді ұштастыра алу мүмкіндігі, ал бұл маман даярлауда өте маңызды болып табылады. Кейс әдісі түрлі жағдайларды талдауға, баламалы нұсқаларды бағалауға, ең тиімді нұсқаны таңдау мен оны жүзеге асыруды жоспарлау қабілетін дамытуға ықпал етеді.

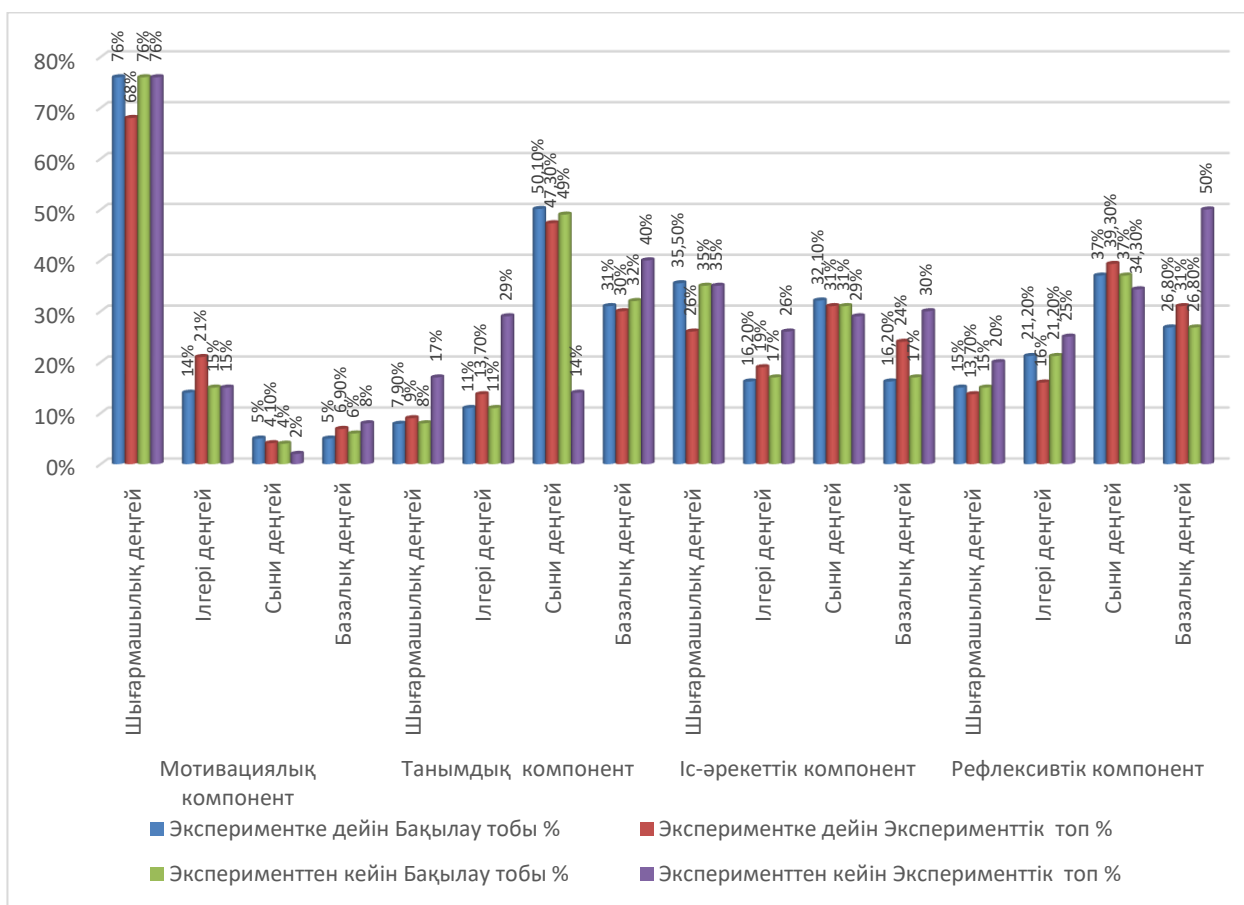
Оқу үдерісінде кейс-технологияны қолдану студенттердің өз мамандығына, кәсіби іс-әрекетіне деген тұрақты қызығушылығын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Студенттердің белсенді таным әрекетін қамтамасыз етіп, оларды түрлі мәселе туғызған сұрақтардың шешімін табуға тартады. Соның негізінде студенттерде білімдерін өзектендіру, талдау дағдыларын дамыту, шешім қабылдау, баламалы нұсқаларды қарастыру, салыстырмалы талдау жүргізу және қорытынды жасау мүмкіндігі жүзеге асады.

Курс аясында алған білімі негізінде студенттер оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуға, бірқатар сын тұрғысынан ойлауға бағытталған тапсырмаларды құрастырып, оны педагогикалық практика кезінде қысқа мерзімді жоспардың мазмұнына тиімді кіріктіріп, сабақтан тыс жұмыстарда іске асыруға мүмкіндік алды. Жүйелі және тұрақты ұйымдастырылған шығармашылық әрекеттер ерекше ойды талап ететін әлеуметтік қарым-қатынастар мен шығармашылық қабілеттерін дамытуға тиімді әсер етеді деген қорытындыға келдік.

Эксперименттен кейін болашақ бастауыш сынып мұғалімдерінің әлеуметтік дағды туралы түсінігі ғана емес, оны қалай дамытып, оны неден бастау керектігі туралы танымдары кеңейе бастады. Оны эксперименттен кейінгі танымдық компонентінің шығармашылық және ілгері деңгейлерінің жоғарылағанынан байқалады. Экспериментке дейін танымдық компоненттегі шығармашылық деңгей 9% болса, ал эксперименттен кейін бұл деңгей 17%-ға көтерілді; танымдық компоненттің ілгері деңгейінің көрсеткіші экспериментке дейін 13,7% болса, эксперименттен кейін 29%-ға жоғарылады.

Эксперименттен кейін білім алушылардың кәсіби даярлығының іс-әрекеттік компонентін дамытудағы сыни деңгейі 2%-ға төмендеп, Ілгері деңгейі 7%-ға жоғарылады. Бұндағы алынған нәтижелер білім алушылардың әлеуметтік дағдыны дамытуға байланысты берілген материалдарды талдай және қорытындылар жасай алуы, оқушылардың жас және тұлғалық ерекшеліктеріне сай тапсырмаларды дұрыс құра алуларынан байқалады.

Рефлексивті компонент бойынша эксперименттен кейін білім алушылардың кәсіби даярлығының сыни деңгейі 5%-ға азайып, шығармашылық пен ілгері деңгейінің көтерілгендігі байқалды. Ал бұл өз кезегінде оқу үдерісінде алған білімдерін өзектендіруде, баламалы нұсқаларды қарастырып, шешім қабылдауда, қорытынды жасауда және өз жұмысының жауапкершілігін түсіне бастағанымен байланыстыруға болады.

5-сурет – Білім алушылардың кәсіби даярлығының экспериментке дейін және эксперименттен кейінгі салыстырмалы көрсеткіші

Алынған нәтижелерді саралай келе, эксперименттік топтағы білім алушылардың кәсіби даярлығының жоғарылағаны байқалды. Эксперименттік және бақылау топтарының білім алушыларының салыстырмалы нәтижесін 5-суреттен көруге болады.

Жүргізілген эксперименттің нәтижелері бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік дағдысын дамыту бойынша болашақ мұғалімдердің кәсіби даярлығын қалыптастыруда атқарылған жұмыс оң әсер еткенін растады және оны жоғары білім беру жағдайында қолданудың тиімділігін дәлелдеді.

Қорытынды

Мақалада сипаттаған зерттеуде біз әлеуметтік дағды ұғымын нақтыладық, оны жүзеге асырудың заманауи тәсілдерін анықтап, әлеуметтік дағдыны дамытуда студенттердің кәсіби даярлығын кезең бойынша қалыптастыру технологиялары ұсынылды, бастауыш сынып оқушыларының әлеуметтік дағдысын дамытуды қамтамасыз етуге маманның кәсіби даярлығын қалыптастыру процесінің тиімді жұмыс істеу жолдарын тексердік. Білім алушылардың оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуға даярлығын қалыптастыруға бағытталған эксперименттік жұмыстан алынған нәтижелер бойынша айтарлықтай оң өзгерістерге қол жеткізгенімізді көруге болады.

Жұмыс барысында әлеуметтік дағдыны дамытудың барлық аспектілерін қамтитын курс ұсынылды, сондай-ақ ол практикалық тапсырмалар беруді қамтыды. Эксперимент топтың студенттері болашақта оқу үдерісінде оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамыту барысында қолданатын технологияларды сәтті игергені көрсеткіштен байқалады.

Алынған нәтижелер білім алушылардың жаңа білім мен мамандығы бойынша кәсіби іс-әрекетке қызығушылық танытқандығын және олардың шығармашылық деңгейінің жоғарылағандығын көрсетті. Бұл студенттерді оқушылардың әлеуметтік дағдысын дамытуға дайындау бойынша ұйымдастырылған жұмыстың тиімділігін айқындауға, сондай-ақ ол студенттерге өздерін кәсіби маман ретінде қалыптастыруға белсенді қатысуға мүмкіндік береді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. ҚР «Білім туралы» Заңы 2007 жылғы 27 шілдедегі №319 Заңы. [Электронды ресурс] URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_ (қаралған күні 13.06.2024)
2. «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» білім беру бағдарламасы. 2020-2021/ 2021-2022 оқу жылы. [Электронды ресурс]. URL: https://epvo.kz/#/register/education_program (қаралған күні 13.06.2024)
3. Гидденс Э., Саттон Ф. Основные понятия в социологии. – М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2018. – 336 с.
4. Выготский Л.С. Педагогическая психология / под ред. В.В. Давыдова. – М.: АСТ: Астрель, 2014. – 456 с.
5. Абраменко В.В. Социальная психология детства: учебное пособие для студентов университетов, педагогических институтов и психолого-педагогических колледжей. – М.: ПЕР СЭ, 2008. – 431 с.
6. Белинская Е.П., Тихомандрицкая О.А. Проблемы социализации: история и современность: учебное пособие. – М.: Изд-во Московского психолого-социального ун-та; Воронеж: МОДЭК, 2013. – 208 с.
7. Gresham F.M., Elliott S.N. Social skills rating system. – Bloomington, MN: Pearson Assessments, 2008.
8. Lavoie J., Yachison S., Crossman A., Talwar V. Polite, instrumental, and dual liars: Relation to children's developing social skills and cognitive ability // International Journal of Behavioral Development. – 2017. – №41. – P. 257–264.
9. Belokurova G.V. Pedagogical conditions for the formation of social skills of a preschooler by means of etiquette: abstract of PhD thesis. – Ulyanovsk, 2008. – 22 p.
10. Запятая О.В. Формирование социальных умений младших школьников в образовательной среде школы: автореф. ... канд. пед. наук. – Пенза, 2011. – 22 с.
11. Столяренко Л.Д. Педагогическая психология. – 2-е изд., перераб. и доп. – Ростов н/Д: Феникс, 2003. – 544 с.
12. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – М.: ООО «Издательство ЭЛРИС», 2003. – 944 с.
13. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике. – М.: ИКЦ «МарТ», Ростов-н/Д: Изд. центр «МарТ», 2005. – 447 с.
14. Педагогический словарь / под ред. В.И. Загвязинского, А.Ф. Закировой. – М.: Академия, 2008. – 352 с.
15. Шибанова Н.М. Подготовка будущего учителя к гражданско-правовому воспитанию младших школьников: дис. ... канд. пед. наук. – Чита, 2004. – 226 с.
16. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. Заведений / под ред. В.А. Слостенина. – М.: Издательский центр «Академия», 2013. – 576 с.
17. Сманцер А.П. Теория и практика реализации преемственности в обучении школьников и студентов. – Минск: БГУ, 2011. – 289 с.
18. Шакиева А.М., Курт Т. Қашықтықтан оқыту жағдайында болашақ шетел тілі мұғалімдерінің кәсіби құзыреттерін қалыптастырудың мүмкіндіктері // Ясауи университетінің хабаршысы. – 2023. – №4 (130). – Б. 377–392. <https://doi.org/10.47526/2023-4/2664-0686.30>

REFERENCES

1. QR «Bilim turaly» Zany 2007 jylgy 27 shildedegi №319 Zany [The Law of the Republic of Kazakhstan “On Education” dated July 27, 2007 No.319]. [Electronic resource] URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_ (date of access 13.06.2024) [in Kazakh]
2. «Bastauyshta oqytu pedagogikasy men adistemesi» bilim беру bagdarlamasy. 2020-2021/2021-2022 oqu july [Educational program «Pedagogy and methods of primary education»]. [Electronic resource] URL: https://epvo.kz/#/register/education_program (date of access 13.06.2024) [in Kazakh]

3. Giddens E., Satton F. Osnovnye poniatie v sociologii [Basic concepts in sociology]. – M.: Izd. dom Vyshei shkoly ekonomiki, 2018. – 336 s. [in Russian]
4. Vygotskiy L.S. Pedagogicheskaya psihologiya [Educational psychology] / pod red. V.V. Davydova. – M.: AST: Astrel, 2014. – 456 s. [in Russian]
5. Abramenko V.V. Socialnaya psihologiya detstva [Social psychology of childhood]: uchebnoe posobie dlia studentov universitetov, pedagogicheskikh institutov i psihologo-pedagogicheskikh kolledzhei. – M.: PER SE, 2008. – 431 s. [in Russian]
6. Belinskaya E.P., Tihomandrickaya O.A. Problemy socializatsii: istoriya i sovremennost [Problems of socialization: history and modernity]: uchebnoe posobie. – M.: Izd-vo Moskovskogo psihologo-socialnogo un-ta; Voronej: MODEK, 2013. – 208 s. [in Russian]
7. Gresham F.M., Elliott S.N. Social skills rating system. – Bloomington, MN: Pearson Assessments, 2008.
8. Lavoie J., Yachison S., Crossman A., Talwar V. Polite, instrumental, and dual liars: Relation to children's developing social skills and cognitive ability // International Journal of Behavioral Development. – 2017. – №41. – P. 257–264.
9. Belokurova G.V. Pedagogical conditions for the formation of social skills of a preschooler by means of etiquette: abstract of PhD thesis. – Ulyanovsk, 2008. – 22 p.
10. Zapiataia O.V. Formirovanie socialnykh umeniy mladshih shkolnikov v obrazovatelnoi srede shkoly [Formation of social skills of younger students in the educational environment of the school]: avtoref. ... kand. ped. nauk. – Penza, 2011. – 22 s. [in Russian]
11. Stoliarenko L.D. Pedagogicheskaya psihologiya [Educational psychology]. – 2-e izd., pererab. i dop. – Rostov n/D: Feniks, 2003. – 544 s. [in Russian]
12. Ojegov S.I., Shvedova N.Iu. Tolkovyi slovar russkogo iazyka [Explanatory dictionary of the Russian language]. – M.: OOO «Izdatelstvo ELRIS», 2003. – 944 s. [in Russian]
13. Kodjaspirova G.M., Kodzhaspirov A.Iu. Slovar po pedagogike [Dictionary of Pedagogy]. – M.: IKC «MarT», Rostov-n/D: Izd. centr «MarT», 2005. – 447 s. [in Russian]
14. Pedagogicheskii slovar [Pedagogical dictionary]: ucheb. posobie dlia studentov vysshikh ucheb. zavedeniy / pod red. V.I. Zagviyazinskogo, A.F. Zakirovoi. – M.: Akademia, 2008. – 352 s. [in Russian]
15. Shibanova N.M. Podgotovka budushego uchitel'ia k grazhdansko-pravovomu vospitaniiu mladshih shkolnikov [Preparing a future teacher for the civil law education of younger students]: dis. ... kand. ped. nauk. – Chita 2004. – 226 s. [in Russian]
16. Slastenina V.A., Isaev I.F., Shianov E.N. Pedagogika [Pedagogy]: ucheb. posobie dlia stud. vyssh. ped. ucheb. zavedeniy / pod red. Slastenina V.A. – M.: Izdatelskiy centr "Akademia", 2013. – 576 s. [in Russian]
17. Smancer A.P. Teoriya i praktika realizatsii preemstvennosti v obuchenii shkolnikov i studentov [Theory and practice of implementing continuity in the education of schoolchildren and students]. – Minsk: BGU6 2011. – 289 s. [in Russian]
18. Shakieva A.M., Kurt T. Qashyqytan oqytu jagdaiynda bolashaq shetel tili mugalimderinin kasibi quzyretterin qalyptastyrudyn mumkindikteri [Opportunities for the formation of professional competencies of future foreign language teachers in the context of distance learning] // Iasau universitetinin habarshysy. – 2023. – №4 (130). – B. 377–392. <https://doi.org/10.47526/2023-4/2664-0686.30> [in Kazakh]